

SÆBY KIRKES KALKMALERIER.

Ved Dr. phil. Poul Nørlund.

Den oprindelige del af Sæby kirke, antagelig opført ved midten af det 12. aarhundrede, bestaar af skib og kor og halvrund apsis i øst, et anseligt anlæg, rummeligt og højloftet. I slutningen af middelalderen (15.—16. aarh.) er kirken blevet overhvælvet, og der er opført en række tilbygninger af munkesten, et tøndehvælvet sakristi ved korets nordside, to store kapeller ved skibets nord- og sydside, et taarn ved vestenden og, indeklemmt mellem taarnet og nordkapellet, et vaabenhus som dækker taarnets gamle trappehus.

I n v e n t a r: Paa fraadstens-alterbordet, der i 1908 blev genopført paa grundlag af de bevarede fundamenter, staar af hensyn til kalkmalerierne kun et moderne forgyldt trækrucifix samt et par malmstager fra 16. aarhundrede. Den middelalderlige højaltertavle fra ca. 1520 er anbragt i nordkapellet. Bag alteret et røgelsekar der, ligesom granitfonten under korbuen, er fra kirkens ældste dage (12.—13. aarh.). Daabsfad efter tegning af Lorenz Frølich. Det ældre daabsfad — et Nürnbergerarbejde fra 16. aarhundrede med Mariæ bebudelse — har i følge de gravrede vaabenmærker oprindeligt tilhørt Hardenbergerne og Gyldenstjerneerne. Prædikestol fra 1624 med rygpanel hvorpaa snedkerens signatur og universitetets vaaben. Sæby kirke hørte allerede før reformationen til uni-

versitetet, idet en professor lønnedes med præstekaldet og stillede en vikar til at varetage embedet. I sakristiet udskaaret panelværk, dels fra 1579—80, dels fra 1590 (skaaret af Harmen snedker). I ligkapellet ved landevejen et stort krucifix fra middelalderens slutning. Bægge klokker er omstøbt 1909.

Gravminder: I nordkapellet en middelalderlig ligsten over Laurids Jørgensen, † 1460, søn af lensmanden paa Sæbygaard Jørgen Oxe. I koret en broget bemalet sten over sognepræsten Jens Pedersen Todberg († 1667, fornedet paa stenen staar: FØRT OFVER THISØ ANO 1655. I midtergangen sten over Jørgen Lauritzen, foged paa Sæbygaard, ihjelslagen i Bøstrup d. 29. Januar 1608, og over herredsfoged Niels Knudsen † 1641 i Halleby. Paa kirkegaarden et smukt empiremonument over fru Hedvig Paasche, f. Otto, til Nørager († 1801).

Kalkmalerierne

stammer fra tre forskellige tider. De ældste og bedste findes i korrundingen og paa korbuens underside, og disse malerier hører til de ypperste af vore romanske kalkmalerier. Uforsonlig strænge, alvorlige og stive forekommer de, men af en højhed som ikke kan andet end gribe selv den moderne beskuer. De blev afdækkede og restaurerede af professor Jacob Korne-rup i 1864, men maatte i 1908 underkastes en ny konservering ved Nationalmuseets konservator, figur-maler Eigil Rothe.

De er malet direkte paa en omhyggelig glittet pudsflade, og i det hele er udførelsen præget af en omhu baade i tegning og farvegivningen, som staar i skarp modsætning til vore kalkmalerier fra senere tider. Det lønner sig at gaa helt hen til billederne og lægge mærke til hvor der er kælet for enkelthederne, næsten

Kristusbilledet i korrundingen.

til overdrivelse. Den lille bordt der afslutter apsisbilledet nedefter er saaledes aftonet i 6 toner fra brunrødt over okkergult til hvidt og har et ornament saa diskret, at det slet ikke blev opdaget ved første istandsættelse.

Malerierne kan næppe være yngre end ca. 1200. Efter en gammel overlevering, som findes hos Arild Huitfeldt, har Esbern Snare ejet Sæbygaard, hvor han i 1204 endte sine dage ved et fald. Det er da meget sandsynligt, at det er ham der har bekostet disse ældste malerier til Sæby kirke.

I apsis fremstilles — over en vandret løbende, kraftig mæanderbordt — Frelseren i himmelsk majestæt, Salvator mundi. Han omgives af en mandorla og troner

paa regnbuen med den højre haand oprakt til velsigelse; udenom ham ser man de fire evangelist-symboler og fire staaende skikkelser, de nærmeste er Maria og Johannes, de yderste to apostle.

Paa undersiden af korbuen en smuk ornamentalt bordt med fem runde felter hvori brystbilleder af jomfruer med juvelbesatte kroner og store nedhængende øresmykker. Det er personificerede fremstillinger af kristelige dyder. Det ejendommelige ved dem er, at de ganske ligner hinanden, bortset fra smaa træk som at den ene vender øjnene til højre den anden til venstre; og lige utilnærmelige er de alle. Der er intet forsøg gjort paa at karakterisere dem, og de har heller ingen attributer som skælner dem fra hinanden. Det er derfor heldigt, at ialfald de tre øverste endnu har deres navn bevaret paa en af de omgivende ringe: SPES (haabel), CHARITAS (kærligheden) og PACIENCIA (taalmodet). Den ene af de to manglende maa sikkert være Fides (troen), den anden er usikker. Der fandtes i de middelalderlige systemer, foruden de tre saakaldte theologiske dyder (tro, haab og kærlighed), fire kardinaldyder (klogskab, maadehold, styrke og retfærdighed) og endnu en række andre dyder, saaledes at det er umuligt at sige hvilken man skal vælge.

Korhvælvingen.

Den maleriske udsmykning af apsis og korbue forbindes nu paa meget tiltalende maade af en ganske vist langt yngre dekoration som i 1908 fremdroges af Eigil Rothe. Den er fra Kristian III.s tid (ca. 1540) og bestaar udelukkende af blad- og blomsterornamentik. Motiverne er endnu overvejende gothiske, men i enkeltheder begynder dog renaissancens former at gøre sig gældende. — Ogsaa skibet har haft en lignende hvælvingsdekoration.

Nordkapellet.

De romanske malerier i koret er hvad man kalder »repræsentationskunst«; de vil intet fortælle os, men blot give os et syn, en aabenbaring. Det var tanken at verdens frelser skulde komme til syne i al sin herlighed ovenover alteret hvor hans legeme og blod ofredes. I den senere middelalder gik man over til en mere fortællende fremstillingsform, fuld af dramatisk liv og underholdende enkeltheder. Men naar vi nu fra koret gaar ind i nordkapellet, vil vi i dets hvælving finde nogle malerier fra middelalderens sidste tid — begyndelsen af 16. aarhundrede — som ogsaa mod sædvane overvejende er »repræsentationsbilleder«, langt mindre strænge end de romanske, men til gengæld ogsaa langt ringere — meget ringe, tør man sige — i udførelsen. De blev fremdraget i 1864, men blev ikke restaurerede og staar ret utydelige. Fremstillingerne er følgende:

Østkappen: Verdensdommen. Kristus troner paa regnbuen med oprakte hænder og blottede vunder. Omkring ham knæler menneskehedens forbedere, jomfru Maria og døberen Johannes, og under hans fødder ser man de døde staa op af deres grave. Ved siderne er de blevet fordelt efter dommen. De gode drager under ledsagelse af en engel til himmerigs port, hvor de modtages af sct. Peder med den store portnøgle. De fordømte, hvoriblandt der demonstrativt nok findes baade paver, konger og bisper, er koblede sammen med jærnlænker og trækkes af en hornet djævel ind i helvedesgabet, hvoraf luerne slaar ud.

Nordkappen: Treenigheden. Gud fader troner paa en bred bænk og holder sin korsfæstede søn foran sig og over Kristi hoved svæver den hvide Helligaandsdue. Udfør Gud faders skulder læses: gloria

tibi trinitas (ære være dig treenighed). Udenom billedet tilbedende profeter, apostle eller engle med skriftbaand hvorpaa latinske anraabelser. Til venstre i kappen læses saaledes: (gloria) sit patri cum filio sancto simul paraclito (d. v. s. ære være faderen med sønnen og den hellige trøstermand).

Vestkappen: Himmerigsborgen, der nærmest fremstilles i snit, talrig befolket med engle. I midten troner Gud fader under hvis fødder læses: paradisus.

Syd kappen: Gud fader staar med oprakt højre haand bag et tæppe som to engle holder udspændt. Paa tæppet ses sol, maane og stjærner. Billedet skal muligvis opfattes som en skabelsesfremstilling.

Ogsaa kapellets vægge har haft malerier. I en blænding paa nordvæggen ses endnu et brudstykke af en fremstilling af Kristus som smertensmanden.
